ПЕДАГОГИКА PEDAGOGY

УДК 130.2:372.881. (575.2) (4)

Араев Ч.А.

Преподаватель Азиатского медицинского института

Араев Ч.А.

Азия медицина институтунун окутуучусу

Arayev Ch.A.

Lecturer at the Asian Medical Institute

АНГЛИС ТИЛИН ОКУТУУ БОЮНЧА СОЦИАЛДЫК-МАДАНИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРДЫ КАЛЫПТАНДЫРУУ ЖОЛДОРУ

ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

FORMATION OF SOCIO-CULTURAL COMPETENCE WHEN TEACHING ENGLISH LANGUAGE

Аннотация. Бул макалада англис тилин окутууда социалдык-маданий компетенттүүлүктүн калыптануу проблемасы белгиленген. Ушуга байланыштуу ар кандай илимпоздордун, методисттердин «социалдык компетенттүүлүк» түшүнүгүнүн аныктамаларын изилдеп, бул көрүнүшкө өзүмдүн көз карашым берилет, ошондой эле социомаданий компетенттүүлүктүн компоненттери каралат. Изилдөө иш-чаралары, атап айтканда, долбоордук иш-чаралар англис тили сабагында социалдык-маданий компетенттүүлүктү эффективдүү калыптандыруунун ыкмаларынын бири катары каралат.

Негизги сөздөр: *социалдык-маданий компетенттүүлүк, калыптануу, маданият, салттар, коммуникация.*

Аннотация. В данной статье отмечается проблема формирования социокультурной компетентности при обучении английскому языку. В связи с этим изучаются определения понятия «социальная компетентность» различных ученых и методистов, излагается моя точка зрения на это явление, рассматриваются компоненты социокультурной компетентности. Исследовательская деятельность, в частности проектная деятельность, рассматривается как один из методов эффективного формирования социокультурной компетентности на уроке английского языка.

Ключевые слова: *социокультурная компетентность, формирование, культура, традиции, общение.*

Abstact. This article highlights the problem of developing sociocultural competence when teaching English. In this regard, the definitions of the concept of "social competence" of various scientists and methodologists are studied, my point of view on this phenomenon is stated, and the components of sociocultural competence are considered. Research activities,

in particular project activities, are considered as one of the methods for effectively developing sociocultural competence in the English language lesson.

Key words: sociocultural competence, formation, culture, traditions, communication.

Эл аралык байланыштардын кеңейишине, коомдун жана билим берүүнүн өнүгүшүнө байланыштуу студенттердин ортосундагы байланыштын зарылчылыгы өсүүдө.

Ошол эле учурда мугалимдердин байкоолору жана тажрыйбасы көрсөткөндөй, белгилүү лексикага ээ болгон жана грамматика боюнча билимди практикада колдоно билүү, тилдик тоскоолдуктарды жеңүү менен студенттер дайыма эле бири-бирин түшүнө бербейт. Маектешкендер маалымат алмашуу үчүн зарыл болгон сөз айкаштарын колдонушат, бирок натыйжада өз ара түшүнүшүүгө жетише алышпайт.

Себептери ар кандай болушу мүмкүн экенин белгилей кетүү керек, бирок биринчи кезекте бул социалдык-маданий компетенттүүлүктүн калыптанышынын төмөн деңгээли. Мамлекеттик стандарт коммуникативдик компетенттүүлүктүн калыптанышы социалдык-маданий жана аймактык билимдер менен ажырагыс байланышта экенин белгилейт. Демек, социалдык-маданий билимдерди пайдалануу аркылуу маданияттар аралык байланышка катышуу жөндөмдүүлүгүн калыптандырууга өзгөчө көңүл буруу керек, бул болсо эне тилинде сүйлөгөн өлкөлөрдө да, өз мекенинин аймагында да жашаган элдерди жана алардын салттарын изилдөө, атактуу адамдарды жана башкаларды белгилеп кетсе болот. Билимди берүү эле эмес, бул багыттагы илимий-изилдөө иш-аракети чет тилин үйрөнүүгө болгон кызыгуунун пайда болушуна, ошондой эле социалдык-маданий компетенттүүлүктүн калыптанышына өбөлгө түзөт.

Бул көйгөйдү кароо "социалдык-маданий компетенттүүлүк" түшүнүгүн изилдөөнү талап кылат, аны Н.Д.Гальскова, Н.И.Гез, Л.И.Корнеева, Е.Н.Соловова жана башкалар изилдеген.

Бул көрүнүштү изилдеген методисттер көп. Ар кандай ой-пикирлерди изилдеп, айрым методисттердин көз караштарын талдап, социомаданий компетенттүүлүк ар түрдүү чечмеленгенин байкайбыз. Кээ бир методисттер, муну адамдардын пикир келишпестиксиз бир коомдо жашоо жөндөмдүүлүгү деп эсептешет; башкалары, бул чет элдик маданиятка аралашып жашоо жөндөмү деп эсептешет; дагы башкалар ой жүгүртүүнүн көп түрдүүлүгү жана маданий процесстерди таануу концепцияларына негизделген жүрүм-турумдун эрежелери жана үлгүлөрү деп ойлошот.

Талкууланып жаткан проблеманын контекстинде Н.Д.Гальскова, Н.И.Гездин "социалдык-маданий компетенттүүлүк – бул адамдын социалдык-маданий чөйрөнүн алкагында өзүн өнүктүрүүгө мүмкүндүк берүүчү чеберчилик" деп эсептей турганын белгилей кетүү керек. Бул жөндөмдүн өнүгүшү чет тилдин кодун изилдөө менен инсандын маданий тажрыйбасын өркүндөтүүнүн ортосундагы байланыш аркылуу ишке ашат».

Л.И.Корнеева «социалдык-маданий компетенттүүлүк – бул маданиятты аныктоочу факторлорду түшүнүү жана урматтоо, өзүнүн жана айланасындагылардын кабыл алуусуна, ой жүгүртүүсүнө, баалоосуна жана иш-аракеттерине таасир этет» деп эсептейт. Бул маданияттар арасында өз ара түшүнүшүүдө, башка маданияттын өкүлдөрүнүн жүрүм-турумуна коммуникативдик жана жүрүм-турумдук ыңгайлашууда чагылдырылат, алар ар кандай маданияттын баалуулуктарына жана мыйзамдарына негизделген».

Е.Н.Соловованын айтымында, «социалдык-маданий компетенттүүлүк – бул эл аралык багыттагы инсанды калыптандыруунун каражаты жана студенттердин социалдык чеберчиликти, каада-салттарды, алардын өз ара аракеттенүүсүн, ошондой эле адамдын ичиндеги чет элдиктердин маданиятына болгон ишенбөөчүлүк жана коркунуч сезимдеринен айрылганга таасири тиет».

Социалдык-маданий компетенттүүлүк – бул ар кандай категорияларга бөлүнүүчү компоненттерди камтыган кеңири түшүнүк. Алардан төмөнкү компоненттерди бөлүүгө болот:

• Социолингвистика

Бул компонент коомдук катмарлардын, ар түрдүү муундардын, жыныстардын, социалдык топтордун, диалектилердин өкүлдөрүнүн (фондук билимдер, реалдуулуктар, предметтик билимдер) лингвистикалык мүнөздөмөлөрү менен мүнөздөлөт.

Маданий компонент

Бул компонент социалдык-маданий, тарыхый, маданий, этно-маданий фонго ээ, башкача айтканда, изилденип жаткан тилдин элинин каада-салтын, үрп-адатын билүү.

Лингвистика жана регион таануу

Бул компонент социалдык-маданий семантикасы бар лексикалык бирдиктерди жана аларды маданияттар арасында карым-катнаштын кырдаалдарында (мисалы, саламдашуу, кайрылуу, коштошуу, оозеки жана жазма кепте) колдонуу жөндөмүн камтыйт.

Социалдык-психологиялык

Каралып жаткан компонент маданий жактан аныкталган сценарийлерди, берилген маданиятта кабыл алынган коммуникация ыкмаларын колдонуу менен жүрүм-турумдун улуттук өзгөчө моделдерин өздөштүрүү менен мүнөздөлөт.

Бул терминдин жогоруда келтирилген чечмелөөлөрүнө таянып, биз социалдык-маданий компетенттүүлүк – бул башка элдин маданиятын, каада-салтын, тилин урматтоого, түшүнүүгө көмөктөшүүчү, ошондой эле башка маданиятка болгон коркуу жана ишенбөөчүлүк мамилелерин жеңүүгө жардам берген тарбиялоонун жана тарбиялоонун куралы деп тыянак чыгарууга болот. Бул «тоскоолдуктан» чыгуунун натыйжасында гана тилди үйрөнүү процесси ишке ашат.

Э.Н. Элинанын ойу боюнча социалдык-маданий компетенттүүлүктүн калыптануу моделин карап көрөлү, ал эки аспектини камтыйт:

1. Лингвистикалык

Бул аспект чет тилин окутууну, башкача айтканда, тил аркылуу тилди жана маданиятты изилдөөнү камтыйт, ал эми социолингвистика – бул тилди түрдүү социалдык кырдаалдарда колдонуу.

2. Маалыматтык

Бул аспект маданият жөнүндө маалыматтардын болушу менен мүнөздөлөт, мисалы, маданият жетишкендиктери, этикет, кийим-кече, улуттук тамак-аштын салттары, вербалдык эмес баарлашуу тили, баалуулуктар жана үрп-адаттар, билим берүү системасы, социалдык институттар; ошондой эле өлкөгө тиешелүү материалдардын болушу – бул өлкөнүн географиялык абалы, климаты, саясий жана экономикалык системалары жана башкалар жөнүндө маалымат.

Бул аспектилер ажырагыс байланышта экенин белгилей кетүү керек. Социалдык-маданий компетенттүүлүктү калыптандыруу үчүн ушул аспектилерди эске алуу менен окутуунун ар кандай технологияларын колдонуу зарыл.

Мисалы, критикалык ой жүгүртүү технологиясы, долбоордук иш-аракеттер, биргелешкен окуу жана оюн технологиялары, өнүктүрүүчү окутуу технологиясы. Чет тилдик баарлашууга болгон кызыгуусун өнүктүрүп, анын предметтик мазмунун кеңейтет. Ошондой эле бул технологиялар окуучулардын критикалык ой жүгүртүүсүн, изденүү жөндөмүн калыптандырууга өбөлгө түзөт.

Белгилей кетсек, мамлекеттик билим берүү стандартынын талаптарына ылайык, бир этаптан экинчи этапка өтүү үчүн студенттер долбоордук иш-аракеттердин үстүндө иштеп, окуу жылынын аягында аны коргоп чыгышы керек. Окуучулар каалаган предметти, мугалим сунуш кылган теманы тандап, анын үстүндө иштей башташат. Мындай иш-чаралардын натыйжасында алар негизги маалыматты экинчи даражадан бөлүп, логикалык байланыштарды түзүүгө, талдоо жана салыштырууга, жыйынтык чыгарууга, эң негизгиси маалыматты бири-бирине өткөрүп, туура түшүнүүгө үйрөнүшөт. Ошондой эле, долбоордук иш-чаралардын алкагында студенттер үйрөнүп жаткан тилдин өлкөсүн, өз мекенин, туулган жерин жана башкаларды изилдей алышы маанилүү (тематикалык, аймак таануу, көркөм тексттер, диалогдор жана монологдор, поэзиялар, ырлар, каттар, интервьюлар, эне тилинде сүйлөгөндөр менен баарлашуунун аудиотексттери), чыныгы видео материалдар колдонулат.

Биздин изилдөөбүздүн алкагында, биз белгилей кетели, бул УМКны окутуунун баштапкы этабынан баштап балдар дүйнөнү таанып, өзү, өлкөсү, мекени, атактуу адамдар жөнүндө маалымат бере турган долбоордук иш-чараларды сунуштайт. Бул мугалимдер сабакта колдонгон ар кандай технологиялар окуучулардын социалдык-маданий компетенттүүлүгүн калыптандырууга салым кошот, ошондой эле студенттерди чет тилдерин үйрөнүүгө түрткү берип, студент өзүн ыңгайлуу сезе турган жана умтулган ийгилик кырдаалын түзөт жана өздөрүнүн мыкты натыйжаларын көрсөтөт.

Социалдык-маданий компетенттүүлүктү калыптандырууга студенттер абдан чоң каалоо менен катышкан класстан тышкаркы иш-чаралар, фестивалдар, конкурстар, конференциялар олуттуу салым кошот.

Айрыкча окуу жайдан тышкаркы иш-чаралардан ырахат алышат. Белгилей кетсек, бул иш-чаралардын түрлөрү социалдык-маданий компетенттүүлүктү калыптандыруу үчүн эң натыйжалуулардын бири болуп саналат. Окуучулар ар түрдүү маселелерди чечүү үчүн атайын түзүлгөн шарттарда бардык ыктыярдуу аракеттерин жана күчүн жумшагандыктан, алар бири-биринин тажрыйбасынан, пайдалуу маалыматтарды үйрөнүшөт, эң негизгиси тилде баарлашуу процесси жүрөт. Бул жерде маанилүү роль бул иш-чараларга катышууга шыктандырат, бул студенттер үчүн ийгиликтүү кырдаалды түзөт, ошондой эле бул иш-аракет аларды өнүктүрүү жана алардын социалдык-маданий компетенттүүлүгүн калыптандыруучу иштин ушул түрү менен алектенүүнү улантууга түрткү берет. Мисалы, биздин институттун окуучулары жыл сайын аймактар аралык “Чет тил – маданияттардын диалогу” конференциясына катышууга мүмкүнчүлүк алышат. Анын бир нече бөлүмдөрү бар: филология, аймак таануу, өлке таануу. Бул иш-чаранын негизги максаттарынын бири студенттердин чет тилинин коммуникативдик компетенттүүлүгүн өнүктүрүү болуп саналат. Ушундай иш-чаралардын натыйжасы, биздин институттун окуучулары жыл сайын жакшы жетишкендиктерге жетишип, тил, маданият, каада-салт ж.б. аспектилерин изилдөөгө болгон кызыгууну жана каалоону жаратат. Социалдык-маданий компетенттүүлүктү калыптандырууда “Көчөлөргө алардын ысымы

ыйгарылган...” видеоконкурсу чоң мааниге ээ. Бул жерде студенттер өздөрүнүн ар кандай жөндөмдөрүн: техникалык жөндөмдүүлүктөрүн, ритмикалык жана интонацияны, угуу менен айтууну, камеранын алдында аткаруу жөндөмүн ишке ашырууга үлгүрүшөт.

Азыркы педагогика илими да видеоматериалды чет тилин үйрөтүүнүн жана социалдык маданий компетенттүүлүктү өнүктүрүүнүн эффективдүү каражаты катары карайт. Видеоматериал үн жана жарык берүүчү прибордун жардамы менен көрсөтүлүүчү окуу куралы жана адамдын сезүү системасынын көрүү жана угуу каналдары аркылуу бир эле убакта кеп маалыматын багыттайт. Видеоматериалдын жардамы менен үйрөнүү окутуунун негизги дидактикалык принциптеринин бири болгон көрнөктүүлүк принцибине негизделген.

Ошентип, социалдык-маданий компетенттүүлүк заманбап көп маданияттуу дүйнөдө жашоого жана өз ара аракеттенүүгө болгон каалоону жана жөндөмдүүлүктү болжолдойт.

Социалдык-маданий компетенттүүлүк чеберчилигинин жоктугу чет тилдердин маданиятынын өкүлдөрү менен баарлашууну жана түшүнүүнү олуттуу кыйындатат. Ал эми долбоордук ишмердүүлүк – башка элдин маданиятын, каада-салтын, тилин сыйлоого жана түшүнүүгө көмөктөшүүчү билим берүү жана окутуу куралы, ошондой эле башка маданияттан чочуркоо жана ишенбөөчүлүктү жеңүүгө жардам берет.

Тилди практикалык жактан өздөштүрүүсүнө көмөктөшүүчү социалдык-маданий компетенттүүлүктү калыптандыруунун көптөгөн жолдору бар, алардын арасында: аутенттик тексттер, фольклор, видеоматериалдар, англис тилдүү өлкөлөрдүн адабияттары жана лингвистикалык жана региондук изилдөөлөр болуп саналат.

Колдонулган адабияттар

1. *Милруд Р.П., Максимова И.Р.* Чет тилин коммуникативдик окутуунун заманбап концептуалдык принциптери // Мектепте чет тилдери. 2000. № 4. 14–19-бб.

2. *Орехова И.А.* Жалпы билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын федералдык компонентин киргизүү шартында чет тилин окутуу жөнүндө: методикалык кат // Мектептеги чет тилдери. 2004. № 5. С. 3–12.

3. *Пассов Е.И.* Орто мектепте чет тили сабагы // Эл аралык илимий эмгектер жыйнагы. 2015. 37–48-бб.

4. *Рогова Г.В.* Орто мектепте англис тилин баштапкы этапта окутуунун методикасы. М.: Билим, 2000. 232 б.

5. *Рогова Г.В.* Чет тили сабагынын натыйжалуулугун жогорулатуу жөнүндө // Мектепте чет тилдер. 2015. № 4. 11–13-бб.